

ROLAND MEYNET, S.I.
Pontificia Università Gregoriana

Retoryka biblijna-semicka¹

Biblical-Semitic rhetoric

Abstract

The aim of this article is to make a short and a practical introduction to the Biblical and Semitic Rhetorical analysis. It begins with a brief historical overview of the development of this biblical approach starting from its founders focus on their discovery of key elements of rhetorical compositions found in the Bible like *parallelismus membrorum*, parallel and concentric compositions. In the second part of this article the author show how those rhetorical compositions function on various levels of composition starting with small textual units and ending with textual large. In the last part the author give some hints on how to interpret the text taking into consideration its composition and the biblical context. The article concludes with a sample of rhetorical analysis of an Islamic prayer and its comparison with the Lord's Prayer.

Keywords: biblical rhetoric, Semitic rhetoric, text composition, parallelism, concentricism, interpretation.

Abstrakt

Celem tego artykułu jest krótkie oraz praktyczne wprowadzenie do analizy retoryki biblijnej oraz semickiej. Rozpoczyna się od krótkiej historycznej prezentacji rozwoju tej metody biblijnej, poczynając od założycieli tej metody, skupiając się na odkrytych przez nich kluczowych elementach retorycznych kompozycji znajdujących się w Piśmie Św. takich jak *parallelismus membrorum*, kompozycje równoległe oraz koncentryczne. W drugiej części tego artykułu autor ukazuje, jak owe kompozycje retoryczne funkcjonują na różnych poziomach kompozycji, poczynając od małych jednostek literackich, a kończąc na dużych jednostkach literackich. W ostatniej części autor podaje parę wskazówek, jak interpretować tekst, biorąc pod uwagę jego kompozycje oraz kontekst biblijny. Artykuł kończy się przykładem modlitwy muzułmańskiej oraz jej porównaniem z Modlitwą Pańską.

¹ Artykuł ten zawiera pełną treść skróconej prezentacji dokonanej przez dr. Bernarda Witka w imieniu prof. Rolanda Meynet na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Opolskiego w maju 2019 r. Prezentacja ta odbyła się też w tym samym okresie na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim oraz na Uniwersytecie Warszawskim.

Słowa kluczowe: retoryka biblijna, retoryka semicka, kompozycja tekstu, kompozycje równoległe, kompozycje koncentryczne, interpretacja.

Powinniśmy dokonać rozróżnienia pomiędzy retoryką biblijną a klasyczną, grecko-lacińską, krótko mówiąc, naszą retoryką zachodnią.

1. Retoryka klasyczna zachodnia

Retoryka ta nazywa się *klasyczną*, ponieważ od ponad dwudziestu wieków aż do dnia dzisiejszego uczymy się jej w *klasach*, czyli w salach wykładowych, od szkoły podstawowej aż po uniwersytet. Nasza retoryka zrodziła się w Grecji w IV wieku p.n.e. wraz z Arystotelesem. Zrodziła się z doświadczenia oratorów, którzy przemawiali na agorze, w miejscu publicznym, w którym prowadzono dyskusje w kwestiach politycznych, także w sądach, gdzie trzeba było bronić własnej sprawy. W obu przypadkach chodziło o „przekonanie” słuchaczy oraz o przyjemność z bycia bardziej przekonującym².

Kontynuujemy właśnie to dzisiaj, nie tylko na naukach politycznych, gdzie formuje się polityków, ale także na kursach formacyjnych partyjnych oraz związków zawodowych. W liceum uczymy się pisania rozpraw: profesorowie uczą nas, jak napisać *wstęp* (przyciągnąć uwagę czytelnika, poinformować o podziale lub planie prezentacji), następnie *rozwińnięcie* (często w trzech etapach: teza, antyteza oraz synteza), wreszcie *zakończenie* (które zawiera podsumowanie oraz powinno otworzyć rozprawę na możliwość dalszego rozwinięcia). Przebieg rozprawy, tak jak w matematyce, jest linearny: od założeń, wnioskowanie przebiega przez serię argumentów lub dowodów, aż do zakończenia, w którym czytelnik znajduje jasno wyrażony punkt, do którego orator starał się go doprowadzić, aby zdobyć jego akceptację, poparcie dla swoich idei. Zatem, w ogólnym zarysie, taka jest klasyczna retoryka zachodnia, która stopniowo narzuciła swe reguły w całym świecie.

2. Retoryka biblijna, semicka

W przeciwieństwie do tego, co wielu ludzi zachodniej kultury uważa, retoryka klasyczna nie jest jedyną w świecie. Przysłowie afrykańskie mówi: „kto nigdy nie opuścił swojej wioski, wierzy, że tylko jego matka potrafi przygotować owsiankę”. W tym przypadku „wioską” można nazwać Paryż, Nowy Jork lub Berlin. Istnieje także między innymi retoryka biblijna, a szerzej semicka, to znaczy używana w całej strefie geogra-

² Zob. np. B. MORTARA GARAVELLI, *Manuale di retorica* (Italianistica, Studi Bompiani), Milano 1991⁵.

ficznej i kulturowej Bliskiego Wschodu. Pominiemy teksty babilońskie, ugaryckie oraz staroegipskie, a skoncentrujemy się na Piśmie Świętym. Z tej racji, że ta specyficzna retoryka została odkryta w tekstach biblijnych.

Powiedziałem „odkryta”! Tak, ponieważ retoryka ta nie mówiła o sobie; i dlatego Nie mówiono o niej albo mówiono bardzo niewiele aż do stosunkowo niedawnych czasów. A także dlatego, że chciano znaleźć w literaturze biblijnej te same reguły jak w retoryce grecko-łacińskiej. Na przykład ktoś tak szanowany jak św. Hieronim myślał o znalezieniu pentametrów lub heksametrów w poezji hebrajskiej (jakby mówiono o ośmiozłogóscowcach lub jedenastozłogóscowcach, takich włoskich wersetach, które mają osiem lub jedenaście sylab!)³. Jednak werset hebrajski nie jest posłuszny prawom poezji greckiej lub łacińskiej ani też klasycznej poezji włoskiej. Musimy zdecydowanie wyjść z małej wioski... Mówimy o „odkryciu”, ponieważ – w przeciwieństwie do świata grecko-rzymskiego – w świecie biblijnym i semickim żaden traktat o retoryce nie został stworzony. Zatem retoryka ta oraz jej reguły musiały zostać odkryte przez naukowców⁴.

3. Fundamentalne Odkrycie: *Parallelismus Membrorum*

Odkrycie struktury wersetu hebrajskiego przypisuje się profesorowi poezji, Robertowi Lowth, który wykładał na Uniwersytecie Oksfordzkim w osiemnastym wieku. W r. 1753 opublikował swoje *Wykłady o sakralnej poezji Hebrajczyków*⁵. To, co potomni mają w powszechnym posiadaniu, jest jego dziewiętnastym wykładem na temat tego, co on nazywa „paralelizmem członów” Oto pierwszy przykład:

¹ b ^e ṣē't	yiśrā'ēl	mimmiṣrāyim,
bêt	ya'āqōb	mē'am lō'ēz
¹ Gdy wychodził	Izrael	z Egiptu,
dom	Jakuba	od ludu obcego (Ps 114,1)

³ Zob. J.K. KUGEL, *The Idea of Biblical Poetry. Parallelism and Its History*, New Haven – London 1981, s. 149–156.

⁴ O historii tego odkrycia zob. R. MEYNET, *L'Analyse rhétorique. Une nouvelle méthode pour comprendre les textes bibliques: textes fondateurs et exposé systématique* (Initiations), Paris 1989, „Première partie: les textes fondateurs”, s. 23–173 (tłum. włoskie i angielskie); użyte ponownie oraz skrócone w moim *Traité de rhétorique biblique*, deuxième édition revue et corrigée, (RhSem 11), Pendé 2013, rozdz. 1: „Historique”, s. 31–110 (tłum. włoskie i angielskie); TENŻE, „Histoire de l'analyse rhétorique en exégèse biblique”, *Rhetorica* 8 (1990), s. 291–320; a zwłaszcza „La rhétorique biblique et sémitique. État de la question”, *Rhetorica* 28 (2010), s. 290–312.

⁵ R. LOWTH, *De sacra poesi Hebraeorum praelectiones academicae Oxonii habitae*, Oxford 1753. Odnośnie do Lowtha zob. R. MEYNET, *Trattato di retorica biblica*, Bologna 2008, s. 30–35.

Jak możemy zobaczyć, pierwszy rodzaj „wiersza” hebrajskiego jest złożony z dwóch „członów”, które innymi słowami, właściwie mówią to samo: „dom Jakuba” jest innym sposobem wyrażenia „Izrael”, ponieważ „Jakub”, syn Izaaka, otrzymał od anioła, z którym walczył całą noc, imię „Izrael” (Rdz 32,23-33); ponadto, „dom Jakuba” oznacza całą jego rodzinę, cały jego „ród”, to znaczy, jego dwunastu synów, których imiona nadano dwunastu plemionom Izraela.

To samo dotyczy kolejnych wersetów, jak możemy zobaczyć w następującym rozpisaniu tekstu:

³ <i>hayyām</i> <i>hayyardēn</i>	<i>rā’āh</i> yissōb	wayyānōs, l’āḥōr :
⁴ <i>hehārīm</i> <i>g^ebā’ôt</i>	<i>rāqdū</i> kibnê-	k^e’ēlīm, ṣō’n
⁵ <i>mah-l^ekā</i> <i>hayyardēn</i>	<i>hayyām</i> tissōb	kî tānūs, l’āḥōr
⁶ <i>hehārīm</i> <i>g^ebā’ôt</i>	<i>tirq^edū</i> kibnê-	k^e’ēlīm, ṣō’n
³ Morze Jordan	ujrzało odwrócił się	i uciekło, wstecz.
⁴ Góry pagórki	skakały jak młode	jak barany, stada.
⁵ Czemu, Jordanie,	morze, odwrócasz się	uciekasz, wstecz?
⁶ Góry pagórki	skaczecie jak młode	jak barany, stada? (Ps 114,3-6)

Wyczuwa się oryginalny rytm tekstu hebrajskiego: każdy członek zawiera trzy wyrazy lub trzy „akcenty”. Dwa człony każdego z tych wierszy – które obecnie nazywane są „segmentami” – uzupełniają się: „morze” jest Morzem Czerwonym, które Izrael przekroczył na początku exodusu, opuszczając Egipt, kraj niewoli; „Jordan” jest rzeką, którą przekroczył na końcu exodusu, aby wejść do ziemi obiecanej, ziemi kananejskiej. „Góry” są jak „barany” i „pagórki” są małe jak młode owieczki, które tekst dosłownie nazywa „dziećmi małego-bydła”. Morze jest wielkie, rzeka Jordan jest mała.

Wszystkie te segmenty Lowth nazywa „synonimicznymi”, ale istnieje drugi rodzaj paralelizmu, „paralelizm antytetyczny”, w którym dwa człony przeciwstawiają się sobie:

ne'ēmānīm	piš'ê	'ôhēb	
w ^e na'tārôt	n ^e šîqôt	šônē'	
wierne są	rany	przyjaciela	
ale zwodnicze są	pocałunki	wroga.	(Prz 27,6)

Wreszcie trzecia kategoria, „paralelizm syntetyczny” W tym przypadku budowa obu członów jest podobna. Nie są one synonimiczne ani antytetyczne, lecz komplementarne:

'aḥat	dibber	'ēlōhīm	
štayim-	zû	šāmā'tî	
<i>Raz</i>	powiedział	Bóg,	
<i>dwa razy</i>	to	słyszałem.	(Ps 62,12)

Typologia wyliczająca trzy rodzaje paralelizmów – synonimiczny, antytetyczny oraz syntetyczny lub konstruktywny – jest wymieniona w słownikach. Jednak istnieje inna typologia, mniej oczywista, która wyróżnia „dwuwiersz”, „trzywiersz”, a także „jednowiersz”, zależnie od liczby kolonów (*colon* jest nazwą grecką tego, co łacina nazywa *membrum*), które są zawarte w jednostce wyższej od członu, a której Lowth nie dał imienia. W terminologii „analizy retoryki biblijnej” jednostka ta nazywa się „segmentem”

Lowth zanotował – na stronach poświęconych paralelizmowi synonimicznemu, następnie na stronach poświęconych paralelizmowi syntetycznemu – że nie tylko istnieją segmenty z dwoma członami (segmenty dwuczłonowe), lecz także segmenty z trzema członami (trzyczłonowe):

¹ l^ekû w^enāšûbâ 'el-yhwh
 kî hû' tārāp   w^eyirpā 'ēnû
 yak   w^eyaḥb^ešēnû
² y^eḥayyēnû   miyyōmāyim
 bayyôm hašš^elîšî   y^eqimēnû
 w^eniḥyeh l^epānāyw

Chodźcie, powróćmy do Pana!

On nas rozdarł   *i On nas uzdrowi,*

On nas zranił   *i On nas opatrzy.*

Da nam życie   *po dwóch dniach,*

trzeciego dnia   *nas wskrzesi;*

i żyć będziemy w Jego obecności. (Oz 6,1-2)

Odkrył także istnienie segmentu „jednoczłonowego”, który w następującym przykładzie znajduje się pomiędzy dwoma segmentami dwuczłonowymi (nazywa tę całość „pentacolon”):

tēre'	'ašq ^e lôn	w ^e tîrā'
w ^e 'azzâ	w ^e tāḥîl	m ^e 'ōd
w ^e 'eqrôn	kî-hōbîš	mebbāṭāh
w ^e 'ābad	melek	mē'azzâ
w ^e 'ašq ^e lôn	lō' tēšēb	

(Za 9,5)

Widząc to	Aszkelon	wystraszy się,
i Gaza ,	będzie cierpieć	wielce.
I Ekron,	bo zawiodła	jego nadzieja.
I przypadnie	król	z Gazy
i Aszkelon	nie będzie zamieszkanym.	

(Za 9,5)

Takie są podstawy tego, co następnie rozwinie się, a obecnie nazywa się „retoryką biblijną”

Zanim przejdziemy dalej, należy stwierdzić, że odkrycie Lowth sięga znacznie dalej niż połowa osiemnastego wieku: bowiem profesor z Oxfordu, cytując, odsyła do włoskiej

go rabina z szesnastego wieku, Rabina Azariasza dei Rossi⁶, który ukazał system poezji hebrajskiej. A można by sięgnąć znacznie dalej. Świadomość paralelizmu członów jest z pewnością bardzo antyczna.

Uświadamiając sobie istnienie paralelizmu członów, możemy stwierdzić, że znajduje się wszędzie, na przykład w Psalmach. Wystarczy otworzyć księgę i czytać, dla przykładu Ps 44, który rozpoczyna się następującym segmentem:

'ēlōhîm	b'oznênû	šāma'nû
'ābôtênû	sipp ^o rû	lānû
Boże,	na własne uszy	słyszeliśmy,
ojcowie nasi	opowiedzieli	nam...

a który aż do końca kontynuuje z segmentami dwuczłonowymi, synonimicznymi, antytetycznymi i syntetycznymi.

Lecz paralelizm członów znajduje się także u proroków, a nawet w tekstach narracyjnych zarówno Starego jak i Nowego Testamentu.

4. Rozwój: Kompozycje równoległe i koncentryczne

4.1. Kompozycje równoległe

Lowth zauważył, że dwa segmenty dwuczłonowe mogą tworzyć jedność (którą on nazywa „tetracolon”) o kompozycji równoległej!

¹³ <i>miššāmayyîm</i> rā'â	HIBBÎṬ 'et kol-b ^e nê	Yhwh hā'ādām
¹⁴ <i>mimm^ekôn</i> 'el kol-yōšbê	šib ^e tô hā'āreš	HIŠGĪAḤ
¹³ Z nieba widzi	PATRZY wszystkich synów	Pan, ludzkich;
¹⁴ Z miejsca na wszystkich mieszkańców	swego przebywania ziemi.	SPOGLĄDA (Ps 33,13-14)

⁶ Zob. R. MEYNET, *Trattato di retorica biblica*, s. 36.

Aby lepiej zobaczyć relacje, dodaliśmy wyrównanie wertykalne wyrazów oraz różne czcionki. Oto kolejny przykład dostarczony przez Lowtha:

kî bō'ālayik <i>Yhwh</i>	'ŌŠAYIK <i>š^ebā'ôt</i>	š ^e mô
w ^e gō'ālēk <i>'ēlōhē</i>	Q ^E DŌŠ <i>kol-hā'āreš</i>	YISRĀ'ĒL <i>yiqqārē'</i>
Bo małżonkiem twoim <i>Pan</i>	TWÓJ STWÓRCA; <i>zastępów</i>	jego imię.
i Odkupiciel twój <i>Bogiem</i>	ŚWIĘTY <i>całej ziemi</i>	ISRAELA; zostanie nazwany. (Iz 54,5)

W ostatnich dwóch przypadkach, dwa segmenty tworzą „urywek” (w terminologii retoryki biblijnej).

Lowth mógł uczynić kolejny krok Na przód, rozpoznając kompozycję równoległą czterech segmentów dwuczłonowych w pierwszym przykładzie podanym przez niego (Ps 114,3-6):

= ³	HAYYĀM	rā'āh	<i>wayyānōs,</i>
=	hayyardēn	yissōb	<i>l'āḥōr :</i>
: ⁴	HEHĀRĪM <i>g^ebā'ôt</i>	rāqdū kibnē-	<i>k^e'ēlīm,</i> <i>šō'n :</i>
= ⁵	mah-l ^c kā	HAYYĀM	<i>kī tānūs,</i>
=	hayyardēn	tissōb	<i>l'āḥōr :</i>
⁶	HEHĀRĪM <i>g^ebā'ôt</i>	tirq ^d dū kibnē-	<i>k^e'ēlīm,</i> <i>šō'n :</i>

= ³	MORZE	ujrzało	i <i>uciekło,</i>
=	Jordan	odwrócił się	<i>wstecz,</i>
: ⁴	GÓRY	SKAKAŁY	<i>jak barany,</i>
	<i>pagórki</i>	<i>jak młode</i>	<i>stada.</i>
= ⁵	Czemu,	MORZE,	<i>uciekasz,</i>
=	Jordanie,	odwrócasz się	<i>wstecz,</i>
: ⁶	GÓRY	SKACZECIE	<i>jak barany,</i>
	<i>pagórki</i>	<i>jak młode</i>	<i>stada?</i>

Istotnie są to dwa urywki, każdy złożony z dwóch segmentów dwuczłonowych, które tworzą jedną „część”. Zatem mamy trzy poziomy, poziom „segmentów” (w tym przykładzie tylko dwuczłonowych), następnie „urywków” (tutaj każdy składający się z dwóch segmentów) i wreszcie poziom „części” (zawiera dwa urywki).

4.2. Kompozycje koncentryczne

Lowth zauważył także *kompozycję koncentryczną*. Sięgamy ponownie do tego samego przykładu:

+ Widząc to	Aszkelon	wystraszy się,
:: i <i>Gaza</i> ,	będzie cierpieć	wielce.
= I EKRON ,	bo zawiódła	jego nadzieja.
I przepadnie	król	z <i>Gazy</i>
+ i Aszkelon	nie będzie zamieszkanym.	(Za 9,5)

Nazwy miast filistyńskich odpowiadają sobie w sposób koncentryczny, na skrajach „Aszkelon”, „Gaza” na drugiej i przedostatniej pozycji, „Ekron” jedyny w środku.

Znaki typograficzne umieszczone na początku każdego członu pomagają lepiej zobrazować kompozycję: „plus” na początku i na końcu, następnie podwójny „dwukropek” oraz znak „równości” w środku.

Dwaj badacze w latach 1820–1825, na fundamencie położonym przez Lowtha, wzniosą pierwszą budowlę retoryki biblijnej. Pierwszym z nich był Irlandczyk, John Jebb⁷, a drugim Anglik, Thomas Boys⁸. W tradycji anglosaskiego empiryzmu zauważyli, że wiele tekstów biblijnych jest zbudowanych w sposób paralelny lub koncentryczny na różnych poziomach⁹.

⁷ J. JEBB, *Sacred Literature comprising a review of the principles of composition laid down by the late Robert Lowth, Lord Bishop of London in his Praelectiones and Isaiah: and an application of the principles so reviewed, to the illustration of the New Testament in a series of critical observations on the style and structure of that sacred volume*, London 1820.

⁸ T. BOYS, *Tactica Sacra. An attempt to develop, and to exhibit to the eye by tabular arrangements, a general rule of composition prevailing in the Holy Scriptures*, London, 1824; TENZE, *A Key to the Book of the Psalms*, London 1825.

⁹ Teksty Lowtha, Jebba, Boyasa oraz Farbsa są dostępne na stronie Société internationale pour l'étude de la Rhétorique Biblique et Sémitique: www.retoricabiblicaesemita.org; Textes fondateurs.

Oto pierwszy bardzo prosty przykład o kompozycji równoległej¹⁰:

7 Αἰτεῖτε	καὶ δοθήσεται	ὑμῖν,
ζητεῖτε	καὶ εὕρήσετε,	
<i>κρούετε</i>	καὶ ἀνοιγήσεται	ὑμῖν.
8 πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν	λαμβάνει	
καὶ ὁ ζητῶν	εὕρισκει	
καὶ τῷ κρούοντι	ἀνοιγήσεται.	

Proście,	a będzie dane	wam,
<i>szukajcie,</i>	<i>a znajdziecie,</i>	
<i>kolaczcie,</i>	a otworzą	wam;
bowiem każdy kto prosi,	otrzymuje,	
<i>kto szuka,</i>	<i>znajduje,</i>	
<i>a kolaczącemu</i>	otworzą	(Mt 7,7-8).

¹⁰ J. JEBB, *Sacred Literature*, s. 156. Zob. R. MEYNET, *Trattato di retorica biblica*, s. 52, 222.

Oto kolejny bardziej rozbudowany przykład¹¹:

+ ²⁴	Πᾶς οὖν	ὅστις	ἀκούει	μου τοὺς λόγους	τούτους
+	καὶ		ποιεῖ	αὐτοῦς,	
	–		ὁμοιωθήσεται	ἀνδρὶ	φρονίμῳ,
	–	ὅστις	ᾠκοδόμησεν	αὐτοῦ τὴν οἰκίαν	ἐπὶ τὴν πέτραν·
	²⁵	καὶ	κατέβη	ἡ βροχὴ	
		καὶ	ἦλθον	οἱ ποταμοὶ	
		καὶ	ἔπνευσαν	οἱ ἄνεμοι	
		καὶ	προσέπεσαν	τῇ οἰκίᾳ	ἐκείνῃ,
		= καὶ	οὐκ ἔπεσαν,		
		=	τεθεμελίωτο γὰρ		ἐπὶ τὴν πέτραν.

+ ²⁶	καὶ πᾶς	ὁ	ἀκούων	μου τοὺς λόγους	τούτους
+	καὶ		μὴ ποιῶν	αὐτοῦς	
	–		ὁμοιωθήσεται	ἀνδρὶ	μωρῷ,
	–	ὅστις	ᾠκοδόμησεν	αὐτοῦ τὴν οἰκίαν	ἐπὶ τὴν ἄμμον·
	: ²⁷	καὶ	κατέβη	ἡ βροχὴ	
		καὶ	ἦλθον	οἱ ποταμοὶ	
		καὶ	ἔπνευσαν	οἱ ἄνεμοι	
		καὶ	προσέκοψαν	τῇ οἰκίᾳ	ἐκείνῃ,
		= καὶ	ἔπεσαν		
		= καὶ ἦν	ἡ πτώσις	αὐτῆς	μεγάλῃ. (Mt 7,24-26)

+ ²⁴	Każdego więc,	KTO SŁUCHA	TYCH SŁÓW MOJCI	
+	i	WYPEŁNIA	JE,	
	–	można porównać	z człowiekiem	ROZTROPNYM,
	–	który	swój dom	na skale.
	: ²⁵	spadł	deszcz,	
	i	weszły	potoki,	
	i	zerwały się	wichry	
	i	uderzyły przeciwko	temu domowi.	
	= I	NIE UPADŁ,		
	= bo	był utwierdzony		na skale.

¹¹ J. JEBB, *Sacred Literature*, s. 213. Zob. R. MEYNET, *Trattato di retorica biblica*, s. 55.

+ ²⁶	Każdego więc,	KTO SŁUCHA	TYCH SŁÓW MOICH	
+	i	NIE WYPEŁNIA	JE,	
–		można porównać	z człowiekiem	NIE ROZSĄDNYM,
–	który	zbudował	swój dom	na piasku.
	: ²⁷	spadł	deszcz,	
	i	wzbrały	potoki,	
	i	zerwały się	wichry	
	i	<i>rzuciły się przeciwko</i>	temu domowi.	
	= I	UPADŁ,		
	= i	był	jego UPADEK	wielki. (Mt 7,24-26)

Tekst ten ma rozmiar „fragmentu”; fragment ten zawiera dwie części równoległe względem siebie: każda z nich jest umieszczona w ramce. Każda część składa się z trzech urywków: urywki są oddzielone od siebie linią kropkowaną. Rozpisanie tekstu w układzie kompozycyjnym służy zobrazowaniu kompozycji na różnych poziomach organizacji: człony w jednej linii, segmenty oddzielone przerwą, urywki oddzielone linią kropkowaną, fragmenty ujęte w ramkę. Po co cała ta praca? Żeby ukazać logikę tekstu. Dwa pierwsze segmenty pierwszego urywku w wierszu 24 tworzą porównanie pomiędzy osobą słuchającą i wypełniającą słowa Jezusa a budowaniem domu na skale; następnie w wersecie 26 pomiędzy tym, który tego nie czyni i buduje na piasku. Drugie z rzędu urywki zawierają segment trójczłonowy i segment jednoczłonowy, pierwszy segment opisuje burzę („deszcz”, „potoki”, „wichry”), a drugi uderzenie burzy w dom. Końcowe urywki zawierają tylko jeden segment dwuczłonowy mówiący o przeciwnych konsekwencjach burzy dla obu rodzajów domu: jeden upadł, drugi nie. Na końcu pierwszej części, w ostatnim członie jest wymieniona przyczyna, dlaczego dom nie upadł. Podczas gdy na końcu fragmentu ostatni człon mówi o rezultacie upadku, że był zupełny.

Także inne teksty są zbudowane w sposób koncentryczny. Oto „część” z Ps 115¹²:

+ ⁴ 'āšabbêhem – MA'ĀŠEH	kesep YĒDĒ	w ^o zāhāb 'ādām
. ⁵ PEH	lāhem	w ^o lō' YEDABBĒRŪ
'ĒNAYIM	lāhem	w ^o lō' YIR'Ū
⁶ 'OZNAYIM	lāhem	w ^o lō' YIŠMĀ'Ū
'AP	lāhem	w ^o lō' Y ^E RĪHŪN
⁷ YĒDĒ	hem	w ^o lō' YĒMĪŠŪN
RAGL	hem	w ^o lō' YĒHALLEKŪ
Ē		
lō'-YEHGŪ		bi GRŌNām
– ⁸ k ^m ôhem	yihyû	'ŌŠĒHEM
+ kōl 'āšer-	bōṭṭeḥ	bāhem
+ ⁴ Ich bożki – ROBOTA	srebro rąk	i złoto ludzkich.
⁵ USTA	mają	ale nie MÓWIĄ,
OCZY	mają	ale nie WIDZĄ,
: ⁶ USZY	mają	ale nie SŁYSZĄ;
NOS	mają	ale nie CZUJĄ;
⁷ RĘCE	mają	ale nie DOTYKAJĄ,
NOGI	mają	ale nie CHODZĄ,
nie MRUCZĄ		swoim GARDŁEM.
– ⁸ Jak oni	są	ci co je ROBIĄ,
+ każdy, który	ufa	im.

(Ps 115,4-8)

Skrajne urywki odpowiadają sobie: ostatnie słowo „im”, odnosi się do początkowego wyrażenia „ich bożki”, co oznacza bożki narodów pogańskich; w ten sam sposób słowo „ufa” przywołuje wyrażenie „srebro i złoto”, ponieważ wiele osób pokłada swoją ufność w tych bogactwach. Słowo „robić” występuje w drugim członie w wersecie 4 oraz w pierwszym członie w wersecie 8. Obydwa segmenty odpowiadają sobie w sposób lustrzany.

¹² Jebb zauważył konstrukcję koncentryczną Ps 135,15-18 (J. JEBB, *Sacred Literature*, 57–58); kompozycję Ps 115,4-8, podobną lecz bardziej rozwiniętą odkrył N. W. LUND, *Chiasmus in the New Testament. A Study in Formgeschichte*, Chapel Hill 1942, s. 104–106; reprint, *Chiasmus in the New Testament. A Study in the Form and Function of Chiastic Structures*, Peabody 1992.

Podczas gdy urywki skrajne (4.8) składają się z jednego segmentu, urywek centralny (5-7) ma ich trzy, dwa trójczłonowe (5-6a, 7) tworzące ramkę wokół segmentu jednoczłonowego (6b) W urywku centralnym (5-7) także części ciała bożków są zorganizowane w sposób koncentryczny: na skrajach „usta” i „gardło”, które nie mówią i nie szemrają, następnie tradycyjne pary: „oczy” i „uszy”, „ręce” i „nogi”, wreszcie w centrum, „nos” Dla zanotowania siedem części ciała, biblijna liczba całości/pełni.

Podzielenie następującego tekstu na cztery strofy o czterech członach, jak w włoskim tłumaczeniu liturgicznym, jest narzuceniem mu struktury zachodniej. Przede wszystkim nierespektowaniem granic jednostki bardzo spójnej; tego rodzaju organizacja nie pochodzi z tekstu; „zniekształca” go, ponieważ nie respektuje jego kompozycji, jego „kształtu”:

³ *Nasz Bóg jest w niebie;
czyni wszystko, co zechce.*

⁴ Ich bożki to srebro i złoto,
robotą rąk ludzkich.

⁵ Mają usta, ale nie mówią;
oczy mają, ale nie widzą.

⁶ Mają uszy, ale nie słyszą;
nozdrza mają, ale nie czują zapachu.

⁷ Mają ręce, lecz nie dotykają;
nogi mają, ale nie chodzą;
gardłem swoim nie wydają głosu.

⁸ Do nich są podobni ci, którzy je robią
i każdy, który im ufa!

Bożki mają wszystkie części ciała istoty żywej, lecz żadna z nich nie działa: wszystko jest martwe. To samo przydarzy się tym, którzy je czczą: będą umarli tak jak bożki. Może rodzić się pytanie, co „nos” robi w samym centrum! Można by pomyśleć, że jest jedynym organem nietworzącym pary, w przeciwieństwie do rąk i nóg, oczów i uszów. Jednak takie wyjaśnienie jest bardzo płytkie! Również „usta – gardło” znajdują się w szczególnym miejscu, na skrajach; co podkreśla ich znaczenie: bóg, który nie mówi, który nie ma nic do powiedzenia, jest bogiem marnym, jest niczym!

Jeśli chodzi o „nos”, należy pamiętać, że według opowiadania z drugiego rozdziału Księgi Rodzaju, Bóg tchnął w nozdrza Adama tchnienie życia (Rdz 2,7). Wyprodukowanie bożka, który nie ma oddechu w nosie, jest karykaturą stworzenia... Bóg który ma usta, z których nie wychodzi żadne słowo, nos, do którego nie wchodzi zapach ofiar

jemu składanych, zapachy lub ofiary spalone – to znaczy zwierzęta kompletnie strawione przez ogień, a których przyjemny zapach wznosi się do Boga w niebie – taki bóg zupełnie nie istnieje. Także ci, którzy produkują takie bożki i je czczą, są bez istnienia, nie są prawdziwymi stworzeniami Boga żywego. Oto więc niektóre myśli nasuwające się dzięki budowie koncentrycznej naszego tekstu.

5. Kilka ćwiczeń

5.1. Ćwiczenia

A teraz wasza rola do odegrania: proponuję wam rozpisanie następującego tekstu w układzie kompozycyjnym, jak mieliście okazję to zobaczyć.

Rozpoczynamy krótkim tekstem z Biblii hebrajskiej:

⁴ 'attâ šiwwîâ piqqùdèkâ, lišmōr m^e'ōd:
⁵ 'ahālay yikkōnū d^erākāy, lišmōr huqqèkâ:

⁴ Ty dałeś swoje przykazania, by przestrzegać pilnie:
⁵ Oby były niezawodne moje drogi, by przestrzegać twych ustaw:

Przypomnijmy reguły rozpisania tekstu: jeden człon w wierszu, jedna linia wolna pomiędzy segmentami, wyrównanie słów w pionie w celu ukazania rytmu.

5.2. Korekcja

– ⁴ 'attâ	šiwwîâ	<u>piqqùdèkâ</u>
<i>lišmōr</i>	m ^e 'ōd	
– ⁵ 'ahālay	yikkōnū	<u>derākāy</u>
:: <i>lišmōr</i>	<u>huqqèkâ</u>	

– ⁴ Ty	dałeś	SWOJE PRZYKAZANIA,
<i>BY PRZESTRZEGAĆ</i>	pilnie.	
– ⁵ Oby	były	<i>MOJE DROGI</i>
<i>BY PRZESTRZEGAĆ</i>	niezawodne	
	TWYCH USTAW.	(Ps 119,4-5)

Komplementarność pomiędzy dwoma segmentami: pierwszy ma Boga jako podmiot, drugi odnosi się do człowieka, czyli mnie. Także drugie człony obu segmentów (4b.5b) uzupełniają się: jeden zawiera przedmiot woli Boga („by były przestrzegane” w 4b), drugi woli człowieka (5b). „Przykazania” Boże staną się moimi „drogami”

5.3. Ćwiczenie

Kolejne ćwiczenie trochę dłuższe:

¹ 'ašrê t^emîmê-dārek ; hahōlkîm b^etōrat yhw:

² 'ašrê nōšrê 'ēdōtāyw, b^ekol-lēb yidr^ešūhû:

³ 'ap lō'-pā'ālû 'awlâ ; bidrākāyw hālākû:

¹ Szczęśliwi nieskalani drogi, chodzący w prawie Yhwh:

² Szczęśliwi zachowujący jego rozkazy, całym sercem szukają Go:

³ Nigdy nie uczynili nieprawości; drogami Jego chodzą:

5.4. Korekcja

+ ¹ 'ašrê	t ^e mîmê-	DĀREK
.. HAHŌLKĪM	b ^e tōrat	yhw
+ ² 'ašrê	nōšrê	'ēdōtāyw
b ^e kol-lēb	yidr ^e šūhû	
+ ³ 'ap	lō'-pā'ālû	'awlâ
bi <u>DRĀKĀYW</u>	HĀLĀKŪ	
+ ¹ Szczęśliwi	nieskalani	DROGI,
CHODZĄCY	w Prawie	Yhwh!
+ ² Szczęśliwi	zachowujący	jego rozkazy
całym sercem	szukają Go;	
+ ³ Nigdy	nie uczynili	nieprawości,
DROGAMI Jego	CHODZĄ!	(Ps 119,1-3)

Pierwsze dwa segmenty (1.2) rozpoczynają się tym samym słowem „szczęśliwi” (pełnią rolę „wyrazów początkowych”); „Prawo” (1b) i „rozkazy” (2a) są synonimami.

Ostatni segment (3) mówi to samo, lecz z zaprzeczeniem: „nieprawość” (3a) przeciwstawia się „prawu” (1b) i „rozkazom” (2a).

Skrajne segmenty (1.3) są w relacji dzięki powtórzeniu słowa „drogi” (1a), „drogami” (3b) oraz czasownika „chodzić” (1b.3b; pełnią rolę „wyrazów skrajnych” lub „inkluzji”).

5.5. Ćwiczenie

Jeszcze jedno ćwiczenie, dzięki któremu będziecie mogli sprawdzić wasz postęp:

⁶ 'āz lō'-'ēbōš b^ehabbîfî, 'el-kol-miṣwōtèkā :

⁷ 'ōdkā b^eyōšer lēbāb ; b^elomdî mišp^etê ṣidqekā :

⁸ 'et-ḥuqqèkā 'ešmōr ; 'al-ta'azbēnî 'ad-m^e'ōd :

⁶ Wtedy nie doznam wstydu, zważając na wszystkie Twe przykazania:

⁷ Będę Cię wielbić w prawości serca, gdy nauczę się wyroków Twej sprawiedliwości:

⁸ Twoje ustawy przestrzegać będę, nie porzucaj mnie całkowicie:

5.6. Korekcja

= ⁶ 'āz	lō'-'ēbōš	
<i>b^ehabbîfî</i>	'el-kol-	<u>miswōtèkā</u>
= ⁷ 'ōdkā	b ^e yōšer	lēbāb
: <i>b^elomdî</i>	<u>mišp^etê</u>	ṣidqekā
+ ⁸ 'et-ḥuqqèkā	'ešmōr	
'al-ta'azbēnî	'ad-m ^e 'ōd	

= ⁶ Wtedy	nie doznam wstydu,	
: zważając	na wszystkie	Twe przykazania.
= ⁷ Będę Cię wielbić	w prawości	serca,
gdy nauczę się	wyroków	Twej sprawiedliwości.
+ ⁸ Twoje ustawy	przestrzegać będę,	
nie porzucaj mnie	całkowicie.	(Ps 119,6-8)

Pierwsze dwa segmenty (6.7) odpowiadają sobie: ich człony początkowe są komplementarne (daleki od „zawstydzenia” w 6a, „będę wielbić” w 7a), drugie człony (6b.7b) mówią o sposobie, czyli o przestrzeganiu prawa. Trzeci segment różni się: jego pierwszy człon (8a) odpowiada drugim członom pierwszych dwóch segmentów (6b.7b, przestrzeganie prawa), drugim człon (8b) wzywa pomocy Boga, jakby chciał powiedzieć, że potrzebuje pomocy Pana w przestrzeganiu Jego prawa¹³.

6. Zadanie retoryki biblijnej

Na początku pierwszego wykładu stwierdziliśmy, że celem retoryki klasycznej grecko-lacińskiej było przekonywanie, przyjemność przekonywania. Obecnie musimy stwierdzić, jaką rolę pełni retoryka biblijna i semicka. Jej funkcją jest zadanie pytań czytelnikowi, aby go zmusić do myślenia i aby sam znalazł odpowiedź. Retoryka biblijna jest retoryką zagadki. „Grek dowodzi, Hebrajczyk ukazuje” Hebrajczyk nie próbuje przekonać, uwieść czytelnika w celu doprowadzenia go do zaakceptowania jego punktu widzenia; wskazuje drogę, którą czytelnik powinien podążać, jeśli pragnie zrozumieć: „Jeśli chcesz zrozumieć, możesz pójść w tym kierunku”

Następujący przykład pozwoli nam doświadczyć takiego rodzaju retoryki według definicji co dopiero podanej. Psalm 113 posiada trzy części, objęte w ramkę przez słowo „Alleluja”, przetłumaczone dosłownie jako „Chwalcie Yah”¹⁴.

W pierwszej części (1b-4) zauważamy spektakularną konstrukcję urywku centralnego (2-3). Na krańcach dwa życzenia synonimiczne: „niech będzie imię Yhwh chwalone” (2a) oraz „chwalone (niech będzie) imię Yhwh” (3b). Pomiedzy życzeniami okolicznik czasu ukazujący całość (2b, „od teraz aż na zawsze”), następnie okolicznik miejsca także ukazujący całość (3a, „od wschodu słońca aż do jego zachodu”).

¹³ Zob. też analizę retoryczną Ps 119 w: *Le Psautier. Cinquième livre (Ps 107–150)*, (Rhetorica Biblica et Semitica 12), Leuven 2017, s. 189–325.

¹⁴ Zob. R. MEYNET, *Le Psautier. Cinquième livre (Ps 107–150)*, s. 101–109; TENZE, *Trattato di retorica biblica*, s. 195–197.

¹ Chwalcie-YAH

+ chwalcie	SŁUDZY		YHWH
+ chwalcie	imię		YHWH
² niech będzie	imię	YHWH	chwalone
– od teraz			aż na zawsze
– ³ od wschodu słońca			aż do jego zachodu
chwalone	imię	YHWH	
+ ⁴ WYWYŻSZONY	ponad	WSZYSTKIENARODY	YHWH
+	ponad	NIEBO	JEGO CHWAŁA

⁵ Kto jest jak	YHWH	nasz Bóg?

+ Podnosi się	ABY USIAŚĆ		
+ ⁶ uniaza się	aby zobaczyć		
+ W NIEBIE	i NA ZIEMI		
– ⁷ podnosi		z prochu	<i>nędzarza</i>
– ze śmieci		WYWYŻSZA	<i>ubogiego</i>
+ ⁸ aby go POSADZIĆ		<i>z książętami</i>	
+ <i>z książętami</i>		swego ludu	
– ⁹ SADZA		<i>bezpłodną</i>	domu
+ <i>matkę</i>		dzieci	Szczęśliwą.

Chwalcie-YAH.

W centrum pytanie (5a), jedyne w psalmie. We wszystkich publikacjach konsultowanych na temat tego psalmu stwierdza się, że jest to „pytanie retoryczne”, czyli pytanie fałszywe, odpowiedź na nie jest oczywista: „nie ma nikogo jak Pan nasz Bóg”. Oczywiście taka odpowiedź nie jest zła, ale czy jest to jedyna odpowiedź? Czy jest najważniejszą odpowiedzią? Należy przeanalizować relacje pomiędzy częściami oraz skupić uwagę na podobnych słowach, także na synonimach. Zauważcie, że pierwszy segment trzeciej części (5b-6) odpowiada ostatniemu segmentowi pierwszej części (4): parze słów „niebo” i „ziemia” w wersecie 6 odpowiada para słów „narody” i „niebo” w wersecie 4. Ponadto, początkowe słowa tych fragmentów są synonimiczne: „wywyższony” (4a) i „podnosi się” (5b).

Następujące słowo jest powtórzone w obu głównych częściach tekstu: „wywyższony” (4a) i „wywyższa” (7b). Część trzecia (5b-9) daje odpowiedź na pytanie w części centralnej (5a). Który inny bóg uczynił lub uczyniłby to, co Yhwh uczynił dla ludzi? Który bóg, którego absolutna transcendencja opisana na końcu drugiej części (4) polega na „unizeniu się” aż do „prochu” oraz do „śmieci”, gdzie leżą „nędzarz” i „ubogi”? Pan nie tylko uniaza się jak najbardziej w dół; czyni to, aby „wywyższyć” upokorzonego (7) tak jak on sam jest „wywyższony” ponad wszystko (4). Zatem odpowiedź na pytanie,

która wydaje się być oczywista – „Nie ma absolutnie nikogo na ziemi ani w niebie, który jest jak Pan nasz Bóg!” (zob. Ps 40,6; 86,8) – może być uzupełniona albo nawet całkowicie zmieniona: Ubodzy i bezpłodne są „jak Pan nasz Bóg” Taka odpowiedź jest zaskakująca. Niemniej człowiek został zaproszony do tego od samego początku: „Bóg stworzył człowieka na swój obraz, na obraz Boży go stworzył; stworzył ich mężczyzną i kobietą” (Rdz 1,27).

Analiza retoryczna biblijna służy zatem lepszemu zrozumieniu tekstu biblijnego w jego głębi.

7. Kolejne ćwiczenie

7.1. Ćwiczenie

Urywki rozpisane osobno podczas pierwszego wykładu obecnie tworzą całość pierwszego fragmentu Psalmu 119, wielkiego psalmu Prawa. Obecnie możecie rozpisać go w trzech ramkach (tak jak Ps 113, który został rozpisany w trzech ramkach). Obecnie nie trzeba ukazywać wewnętrznych relacji każdej z części, jak to dotychczas robiliśmy, należy więc ukazać tylko relacje pomiędzy częściami.

7.2. Korekcja

+ ¹ 'ašrê : <i>hahōlkîm</i>	t'mîmê- b ^c tōrat	dārek yhwh
+ ² 'ašrê : b ^c kol-lēb	nōšrê yidr ^c sūhû	'ēdōtāyw
+ ³ 'ap : bīdrākāyw	lō'-pā'ālû <i>hālākû</i>	'awlâ

:: ⁴ 'attâ = lišmōr	šiwwîtâ m ^e 'ōd	<u>piqqûdèkâ</u>
:: ⁵ 'ahālay = lišmōr	yikkōnû <u>huqqèkâ</u>	derākāy

= ⁶ 'āz : b ^c habbîfî	lō'-'ēbōš 'el-kol-	<u>miswōtèkâ</u>
= ⁷ 'ōdkâ : b ^c lomdî	b ^c yōšer <u>mišp^ctê</u>	lēbāb šidqekâ
+ ⁸ 'et- <u>huqqèkâ</u> : 'al-ta'azbēnî	'ešmōr 'ad-m ^e 'ōd	

+ 1 Szczęśliwi : chodzący	nieskalani W PRAWIE	DROGI, Yhwh!
+ 2 Szczęśliwi : całym <i>SERCEM</i>	zachowujący szukają Go;	JEGO ROZKAZY
+ 3 Nigdy : DROGAMI Jego	NIE uczynili chodzą!	nieprawości,

:: 4 Ty = <i>BY PRZESTRZEGAĆ</i>	NAKAZAŁEŚ NAM CAŁKOWICIE.	SWOJE PRZEPISY,
:: 5 Oby = <i>BY PRZESTRZEGAĆ</i>	były niezawodne TWYCH USTAW.	moje DROGI

= 6 Wtedy : zważając	NIE zaczerwienię się, na wszystkie	TWE PRZYKAZANIA.
= 7 Będę Cię wielbić : gdy nauczę się	w prawości WYROKÓW	<i>SERCA,</i> Twejs sprawiedliwości.
+ 8 TWYCH USTAW : nie porzucaj mnie	<i>PRZESTRZEGAĆ BĘDĘ,</i> CAŁKOWICIE.	

Część centralna (4-5), jak często to się zdarza, zawiera wiele słów występujących także w innych częściach. Wspólne słowa z innymi częściami to: „nakazałeś nam” i „twe przykazania” (4a.6b), „przestrzegać” (4b.5b.8a), „całkowicie” (4b.8b), „twych ustaw” (5b.8b); słowo „droga” z 5a znajduje się też na krańcach pierwszej części (1a.3b).

„Serce” pojawia się w segmentach centralnych części skrajnych (2b.7a); zwrot „całym” z 2b odpowiada zwrotowi „wszystkie” w 6b. Wreszcie zauważamy, że w ostatnim segmencie pierwszej części (3) i w pierwszym segmencie ostatniej (6) drugie wyrazy to czasowniki z zaprzeczeniami (3a.6a).

Część pierwsza (1-3) będąca cała w trzeciej osobie liczby mnogiej, wychwala sprawiedliwych, którzy zachowują Prawo Boga (1-2), unikając jakiegokolwiek nieprawości (3). Część trzecia (6-8) jest w pierwszej osobie liczby pojedynczej, jakby psalmista chciał wliczyć samego siebie pomiędzy sprawiedliwych z części pierwszej. Właśnie tak jak sprawiedliwi „nie uczynili nieprawości” (3a), on nie „zaczerwieni się” (6a). Dwa segmenty części centralnej łączą Pana nadającego swe przepisy do przestrzegania (4) oraz psalmistę proszącego, aby mógł to uczynić (5)¹⁵.

¹⁵ Zob. R. MEYNET, *Le Psautier. Cinquième livre (Ps 107–150)*, s. 195–197.

8. Interpretacja

Czemu służy tego rodzaju praca techniczna, która jest bardzo długa, bardzo zajmująca? Po prostu, w celu lepszego zrozumienia tekstu, takie jest zadanie każdej pracy egzegetycznej. Oto niektóre myśli interpretacyjne¹⁶:

8.1. Szczęśliwy!

Jak cała Księga Psalmów, Ps 119 zaczyna od proklamowania „szczęśliwymi” tych, którzy unikając nieprawości, postępują według Prawa Pana (Ps 1). Psalmista, zanim wejdzie na scenę, zanim zacznie mówić o sobie i zanim zwróci się do Boga, wychwala tych, którzy zachowują i szukają jego świadectwa. Jaby miał potrzebę wzorców, przykładów do naśladowania, przewodników do wytyczenia drogi.

8.2. Tą samą drogą

Ci, których drogi są nieskalane, są tymi, którzy kroczą drogami Boga, ścieżkami wyznaczonymi jego Prawem (1.3). Największe pragnienie psalmisty, jako pierwsze przez niego podane jest, żeby jego drogi były wytyczone zgodnie z rozporządzeniami Boga. Ścieżki sprawiedliwego człowieka oraz Pana krzyżują się. Dosłownie, zbiegają się, znajdują się na tych samych drogach, tak jakby Bóg i jego wyznawcy kroczyli razem. „Powiedziano ci, człowiecze, co jest dobre. I czegoż żąda Pan od ciebie, pełnienia sprawiedliwości, umiłowania życzliwości, pokornego chodzenia z twoim Bogiem” (Mi 6:8).

8.3. Serce

„Prawo” Boże, jego „przepisy”, jego „rozkazy”, jego „wyroki”, wszystkie te słowa wymawiane są dla zrealizowania, dla wprowadzenia w ruch człowieka zaproszonego do kroczenia drogami swego Pana. Niemniej, jego stopy nie mogłyby się poruszać, jeśli nie byłoby „serca”. Istotnie „całym sercem” sprawiedliwi szukają go (2), serce jest siedzibą inteligencji, woli a także miłości. I w ten sposób także psalmista obiecuje Panu, że będzie go chwalił „w prawości serca” (7), ponieważ otrzymał naukę, której szukał.

8.4. Z pomocą Bożą

W samym sercu fragmentu psalmista zwraca się do Boga. Wobec wymagania Pana, aby zachować jego prawo „całkowicie” (4), ma nadzieję, że będzie w stanie odpowiedzieć na takie wezwanie. Pragnienie, które wyraża wobec Boga (5), brzmi jak prośba o pomoc

¹⁶ Odnosnie do interpretacji zob. R. MEYNET, *Trattato di retorica biblica*, s. 505–630.

i wsparcie. Kontynuuje swoja modlitwę, mając nadzieję, że stanie na wysokości swego powołania, zachowując „wszystkie rozkazy” Pana. Lecz w końcu, jakby się obawiał, że nie będzie w stanie wykonać tego. Dlatego pełnym niepokojem błaganiem prosić Boga, aby go „nie porzucił całkowicie” (8).

9. Cała sekwencja

Teraz przenieśmy się na wyższy poziom niż „fragment”: będziemy analizować „sekwencję” zawierającą różne fragmenty połączone w jedną organiczną całość. Chodzi o centralną sekwencję Kazania na Górze Mt 5–7 (Mt 6,1-18)¹⁷.

9.1. Pierwszy fragment (6,1)

Tylko jeden werset wprowadza całość:

+ ¹ Προσέχετε [δε]			
= τὴν δικαιοσύνην ὑμῶν	μη ποιεῖν πρὸς τὸ θεαθῆναι	ἔμπροσθεν	τῶν ἀνθρώπων αὐτοῖς.
+ εἰ δὲ μή γε,			
= μισθὸν	οὐκ ἔχετε τῷ ἐν	παρὰ	τῷ πατρὶ ὑμῶν τοῖς οὐρανοῖς.
+ ¹ Strzeżcie się			
= sprawiedliwości waszej	nie czynić aby być widzianymi	wobec	ludzi przez nich
+ inaczej			
= zapłaty	nie będziecie mieć który jest	u	Ojca waszego w niebie.

Ten krótki fragment umieszcza w sposób równoległy „waszą sprawiedliwość” oraz „zapłatę” lub „rekompensatę”, a z innej strony „ludzi” i „Ojca waszego”

¹⁷ Zob. R. MEYNET, *Traité*, s. 371; zob. też pracę (pod moim kierownictwem) Germano Lori, *Il discorso della montagna, dono del Padre (Mt 5,1–8,1)*, (Retorica biblica 18), Bologna 2013. Rozpisanie tekstu jest moje.

9.2. Drugi fragment (6,2-4)

Następnie pierwszy fragment (Mt 6,2-4):

+ ² Όταν οὖν	ποιῆς	ἐλεημοσύνην,
– μὴ σαλπίσσης	ἔμπροσθέν	σου,
– ὡς περ οἱ ὑποκριταὶ	ποιοῦσιν	ἐν ταῖς συναγωγαῖς καὶ ἐν ταῖς βύμαις,
ὅπως	δοξασθῶσιν	ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων·
= ἀμήν	λέγω	ὑμῖν,
= ἀπέχουσιν	τὸν μισθὸν	αὐτῶν.

+ ³ σοῦ δὲ	ποιοῦντος	ἐλεημοσύνην,
– μὴ γνώτω	ἡ ἀριστερά	σου
– τί ποιεῖ	ἡ δεξιὰ	σου,
: ⁴ ὅπως	ἢ σου ἢ ἐλεημοσύνη	ἐν τῷ κρυπτῷ·
= καὶ ὁ πατήρ σου	ὁ βλέπων	ἐν τῷ κρυπτῷ
= ἀποδώσει	σοι.	

+ ² GDY WIĘC	CZYNISZ	JAŁMUŻNĘ,
– NIE trąb	przed	sobą,
– jak hipokrycy	CZYNIĄ	w synagogach i na ulicach,
: aby byli chwaleni		PRZEZ LUDZI.
= Zaprawdę	powiadam	wam,
= mają	zapłatę	swoją.

³ GDY TY	CZYNISZ	JAŁMUŻNĘ,
– niech NIE zna	lewica	twoja
– co CZYNI	prawica	twoja,
: ⁴ aby JAŁMUŻNA twoja	była	w ukryciu.
= A OJIEC TWÓJ	który widzi	w ukryciu
= odda	tobie.	

Ten fragment zawiera dwie części: czego nie powinno się czynić (2) i co powinno się czynić (3-4). Obie części są równoległe: rozpisanie tekstu uwidacznia to. Pierwsze urywki mają tę samą strukturę syntaktyczną: główne wyrażenie czasowe, po nim podrzędne (porównawcze w 2c, relatywne w 3c) wreszcie wyrażenie końcowe. Drugie urywki mówią o rekompensacie.

9.3. Trzeci fragment (6,5-6)

Następujący fragment ma analogiczną kompozycję:

• ⁵ Καὶ ὅταν	προσεύχησθε,	
– οὐκ ἔσεσθε	ὡς οἱ ὑποκριταί,	
– ὅτι φιλοῦσιν	ἐν ταῖς συναγωγαῖς	
– καὶ ἐν ταῖς γωνίαις	τῶν πλατειῶν	ἑστῶτες προσεύχεσθαι,
.. ὅπως φανῶσιν	τοῖς ἀνθρώποις·	
= ἀμῆν	λέγω	ὑμῖν,
= ἀπέχουσιν	τὸν μισθὸν	αὐτῶν.

• ⁶ σὺ δὲ ὅταν	προσεύχη,	
+ εἴσελθε	εἰς τὸ ταμεῖόν σου	
+ καὶ κλείσας	τὴν θύραν σου	
+ πρόσευξαι	τῷ πατρί σου τῷ	ἐν τῷ κρυπτῷ·
= καὶ	ὁ πατήρ σου ὁ βλέπων	ἐν τῷ κρυπτῷ
= ἀποδώσει	σοι.	

• ⁵ I GDY	MODLICIE SIĘ,	
– nie bądźcie	jak hipokryci:	
– gdyż lubią	w synagogach	
– i na rogach	ulic	stojąc MODLIĆ SIĘ,
.. aby pokazać się	LUDZIOM.	
= Zaprawdę	powiadam	wam,
= mają	zapłatę	swoją.

• ⁶ A TY GDY	MODLISZ SIĘ,	
+ wejdź	do twoje izdebki	
+ i zamknij	twoje drzwi,	
+ ΜÓDL SIĘ	do Ojca twego	który (jest) w ukryciu.
= A OJCIEC TWÓJ	który widzi	w ukryciu,
= odda	tobie.	

9.4. Ostatni fragment (6,16-18)

Teraz rozpiszcie sami tekst ostatniego fragmentu:

¹⁶ Kiedy pościcie, nie bądźcie posepni jak obłudnicy. Przybierają oni wygląd po-nury, aby pokazać ludziom, że poszczą. Zaprawdę, powiadam wam: już odebrali swoją nagrodę. ¹⁷ Ty zaś, gdy pościsz, namaść sobie głowę i umyj twarz, ¹⁸ aby nie ludziom pokazać, że pościsz, ale Ojcu twemu, który jest w ukryciu. A Ojciec twój, który widzi w ukryciu, odda tobie.

9.5. Oto korekcja:

• ¹⁶ Όταν δὲ	νηστεύητε,	
– μὴ γίνεσθε	ὡς οἱ ὑποκριταὶ	σκυθρωποί,
– ἀφανίζουσιν γὰρ	τὰ πρόσωπα	αὐτῶν
: ὅπως φανῶσιν	τοῖς ἀνθρώποις	νηστεύοντες·
= ἀμὴν	λέγω	ὑμῖν,
= ἀπέχουσιν	τὸν μισθὸν	αὐτῶν.

• ¹⁷ σὺ δὲ	νηστεύων	
+ ἀλειψαί	σου τὴν κεφαλὴν	
+ καὶ τὸ πρόσωπόν σου	νίψαι,	
¹⁸ ὅπως μὴ φανῆς	τοῖς ἀνθρώποις	νηστεύων
: ἀλλὰ τῷ πατρὶ σου		τῷ ἐν τῷ κρυφαίῳ·
= καὶ ὁ πατὴρ σου	ὁ βλέπων	ἐν τῷ κρυφαίῳ
= ἀποδώσει	σοι.	

• ¹⁶ Gdy	pościcie,	
– nie bądźcie	jak hipokryci	posepni:
– oszpecają	twarz	swoją,
: aby ukazać	ludziom	że poszczą.
= Zaprawdę	powiadam	wam,
= mają	zapłatę	swoją.

• ¹⁷ A ty	poszcząc	
+ namaść	twoją głowę	
+ i twoją twarz	umyj,	
¹⁸ aby nie pokazać	ludziom	że pościsz,
ale Ojcu twojemu		który jest w ukryciu.
= A Ojciec twój	który widzi	w ukryciu,
= odda	tobie.	

9.6. Cała sekwencja (Mt 6,1-18)

Teraz zobaczmy całą sekwencję (Mt 6,1-18)¹⁸, bez wchodzenia we szczegóły, z powodu braku czasu. Chodzi o zrozumienie relacji pomiędzy fragmentami; każdy musi być interpretowany sam w sobie, ale sens całości jest to coś więcej niż suma sensów każdego fragmentu.

¹ Strzeżcie się, żebyście uczynków sprawiedliwości nie wykonywali przed ludźmi po to, aby was widzieli; inaczej nie będziecie mieli nagrody u Ojca waszego, który jest w niebie.

² **GDY** więc **CZYNISZ JALMUŻNĘ**, nie trąb przed sobą, jak obłudnicy czynią w synagogach i na ulicach, aby ich ludzie chwaliли. Zaprawdę, powiadam wam: ci otrzymali już swoją nagrodę.

³ **GDY** zaś **TY DAJESZ JALMUŻNĘ**, niech nie wie lewa twoja ręka, co czyni prawa, ⁴ aby twoja jałmużna pozostała w ukryciu. A Ojciec twój, który widzi w ukryciu, odda tobie.

⁵ **GDY SIĘ MODLICIE**, nie bądźcie jak obłudnicy. Oni lubią w synagogach i na rogach ulic wystawać i modlić się, żeby się ludziom pokazać. Zaprawdę, powiadam wam: otrzymali już swoją nagrodę.

⁶ Ty zaś, **GDY MODLISZ SIĘ**, wejdź do swej izdebki, zamknij drzwi i módl się do Ojca twego, który jest w ukryciu. A Ojciec twój, który widzi w ukryciu, odda tobie.

⁷ Na modlitwie nie bądźcie gadatliwi jak poganie. Oni myślą, że przez wzgląd na swe wielomówstwo będą wysłuchani. ⁸ Nie bądźcie podobni do nich! Albowiem wie Ojciec wasz, czego wam potrzeba, wpraw zanim Go poprosicie. ⁹ Wy zatem tak się módlcie:

Ojcze nasz, który jesteś w niebie,

+ niech się święci imię Twoje!

– ¹⁰ Niech przyjdzie królestwo Twoje;

niech Twoja wola spełnia się, *na ziemi, tak jak i w niebie.*

¹¹ Chleba	naszego	powszedniego
daj	nam	dzisiaj;

¹² i przebacz nam nasze winy, jak i my przebaczymy naszym winowajcom,

– ¹³ i nie zostawiaj nas pokusie,

+ ale zachowaj nas od złego!

¹⁴ Jeśli bowiem przebaczycie ludziom ich przewinienia, i wam przebaczy Ojciec wasz niebieski.

¹⁵ Lecz jeśli nie przebaczycie ludziom, i Ojciec wasz nie przebaczy wam waszych przewinień.

¹⁶ **GDY** **POŚCISZ**, nie bądźcie posępni jak obłudnicy. Przybierają oni wygląd ponury, aby pokazać ludziom, że postzczą. Zaprawdę, powiadam wam: już odebrali swoją nagrodę.

¹⁷ Ty zaś, **GDY** **POŚCISZ**, namaść sobie głowę i umyj twarz, ¹⁸ aby nie ludziom pokazać, że pościsz, ale Ojcu twemu, który jest w ukryciu. A Ojciec twój, który widzi w ukryciu, odda tobie.

Uczynki sprawiedliwości są trzy: jałmużna, modlitwa, post. Uczynek centralny, modlitwa, jest szczególnie rozwinięty: Do fragmentu składającego się z wersetów 5-6, które są równoległe do fragmentów o jałmużnie (2-4) i poście (16-18), jest dodany długi

¹⁸ Zob. R. MEYNET, *Trattato di retorica biblica*, s. 365.

fragment zawierający nowe pouczenia (7-8 oraz 14-15), te nowe pouczenia tworzą ramkę wokół Modlitwy Pańskiej (9b-13).

W celu zinterpretowania całej sekwencji należy zrozumieć, jakie są relacje pomiędzy trzema uczynkami „sprawiedliwości”

Prośba o chleb nie tylko jest kluczem do Modlitwy Pańskiej, ale także kluczem do odczytania całości złożonej z jałmużny, modlitwy oraz postu. Pierwsze pytanie, jakie może się zrodzić, jest następujące: co jałmużna ma wspólnego z postem? Obie praktyki religijne muszą być powiązane z sobą, z racji, że są symetryczne, że odpowiadają sobie z obu krańców modlitwy, którą otaczają; ponadto, są zbudowane dokładnie według tego samego wzoru.

W obu przypadkach jest akceptacja braku: ten, kto da jałmużnę, i ten, który pości, odmawiają sobie chleba, który mają, o którego prosili ich Ojca w modlitwie i otrzymali go od niego. Jałmużna to chleb, którego pozbywa się, aby dać go biednym, głodnym. Dzięki jałmużnie człowiek spełnia dzieło Boga, naśladuje hojność swego Ojca i ukazuje się jako jego syn. W ten sposób mówił Hiob: „Byłem ojcem dla biednych” (Hi 29,16). Ten, kto pości, także odmawia sobie, na pewien czas, jedzenia własnego chleba. Znaczy to, że nie ma tego samego pochodzenia, że nie z samej pracy pochodzi jego utrzymanie, że życie nie pochodzi od chleba, lecz od Tego, który daje mu chleba; innymi słowy, w obliczu Boga – w obliczu Boga samego, mówi Jezus – rozpoznaje swe synostwo. W skrócie, praktykowanie jałmużny jest byciem ojcem, praktykowanie postu oznacza postępowanie jak syn. „Praktykowanie sprawiedliwości” oznacza zatem znalezienie swego właściwego miejsca w poczuciu synostwa, które się otrzymuje i które się daje, jak chleb, który to symbolizuje.

10. Kolejna sekwencja (Mt 5,3-16)

Analiza kolejnego tekstu (Mt 5,3-16), nadal pochodzącego z Kazania na Górze, zawiera dla nas piękną niespodziankę¹⁹.

Często mówi się, że mamy osiem błogosławieństw, dlatego że mamy do czynienia z *inclusio* pomiędzy werselem 10 oraz werselem 3. To prawda, że ich drugie człony są identyczne („bo ich jest królestwo niebieskie”). Jednak obydwie powtórzone wyrażenia mogą mieć inną funkcję niż bycie „wyrazami skrajnymi”, czyli wyznaczającymi granice jednostki literackiej. Mogą także spełniać rolę „wyrazów początkowych”, to znaczy, że wyznaczają początek dwóch różnych jednostek. Taki przypadek mamy tutaj. Ponadto, jeśli pierwsze siedem błogosławieństw jest krótkie (każde jest segmentem dwuczłonowym), ósme błogosławieństwo, o prześladowaniu, jest znacznie bardziej rozwinięte (10-12). Zajmując centralne miejsce w sekwencji, podkreśla jego wagę.

¹⁹ Zob. R. MEYNET, „I frutti dell’analisi retorica”, *Gregorianum* 77 (1996), s. 403–436; TENŻE, *Trattato di retorica biblica*, s. 360–361.

Nie chodzi tutaj o wykonanie szczegółowej analizy sekwencji, fragment po fragmencie, i w końcu całej sekwencji. Wystarczy tylko zanotować, że pierwszy fragment (3-9) zawiera siedem błogosławieństw, tak jak Modlitwa Pańska zawiera siedem prośb; należy też zanotować, że błogosławieństwo centralne (6) odpowiada centralnemu pytaniu Ojciec Nasz: w centrum Modlitwy Pańskiej prosimy o nasz chleb, w centrum błogosławieństw nasyconymi są ci, którzy mają głód i pragnienie sprawiedliwości. Zatem rozumiemy, że „chleb” ma coś wspólnego ze „sprawiedliwością”. Ale czym jest owa „sprawiedliwość”? Pozostała część sekwencji to wyrazi. Istotnie, słowo „sprawiedliwość” jest użyte ponownie na początku drugiego fragmentu (10a): sprawiedliwość, jest „przyczyną”, dlatego uczniowie będą prześladowani. W kolejnym wersecie czytamy, że są prześladowani z „powodu” Jezusa. On jest „sprawiedliwością”. Gdy interpretujemy chleb Modlitwy Pańskiej jako ciało Chrystusa, nie jesteśmy dalecy od identyfikacji sprawiedliwości z nim.

3	Szczęśliwi	ubodzy w duchu,	bo ich jest królestwo	NIEBIESKIE!
5	Szczęśliwi	cisi,	bo oni POSIĄDĄ ziemię!	
4	Szczęśliwi	placzący,		bo oni będą pocieszeni!
6	Szczęśliwi	głodni i spragnieni	SPRAWIEDLIWOŚCI,	bo oni będą nasyчени!
7	Szczęśliwi	miłosierni,		bo oni dostąpią miłosierdzia!
8	Szczęśliwi	czystego serca,	bo oni Boga BĘDĄ WIDZIEĆ!	
9	Szczęśliwi	pokój czyniący,	bo oni SYNAMI Boga będą nazwani!	

10	Szczęśliwi prześladowani z powodu sprawiedliwości,	bo ich jest królestwo	NIEBIESKIE!
11	Szczęśliwi jesteście	gdy będą wam uragać i prześladować i mówić wszystko złe przeciwko wam z MEGO powodu.	
12	Cieszcie się i radujcie,	bo wasza zapłata jest wielka	w NIEBIE!
<i>Tak bowiem prześladowali proroków przed wami.</i>			

+ 13	Wy jesteście SOLA	ziemi.		
	.. Lecz jeśli sól utraci swój smak,		czymże ja posolić?	
	= na nic się przyda		chyba na wyrzucenie	
	=		i podeptanie przez ludzi.	
+ 14	We jesteście ŚMATEM	świata.		
	- Nie może ukryć się miasto		położone na górze.	
	15 i nie zapala się światła		i stawia się pod korcem	
	:: ale na świeczniku		aby świeciło wszystkim którzy, są w domu.	
	= 16 <i>Tak</i> niech świeci światło		wasze przed ludźmi,	
	aby WIDZIELI		wasze dobre uczynki	
	= i chwalili OJCA		waszego który jest	w NIEBIE.

11. Zakończenie: Ojciec Nasz a modlitwa muzułmańska

Ponieważ sami przed spotkaniem przeanalizowaliście Modlitwę Pańską w artykule wam podanym²⁰, przed chwilą zrobiliśmy to w bezpośrednim kontekście, teraz na zakończenie naszego ćwiczenia przeanalizujemy tekst muzułmański. Tekst ten niektórzy nazywają „muzułmańskim Ojciec Nasz”, ponieważ jest bardzo podobny do Modlitwy Pańskiej, lecz z zauważalnymi różnicami²¹.

hadīth al-ruqya (hadīth profilatīco) IBN HANBAL, Musnad, n° 23839

(z pewnymi różnicami w ABÛ-DÂWUD, *Sunan*, Libro 22, *Tibb*, 19 *bâb kayfa al-ruqy*)

Rabba-nâ	llađī taqaddasa AMRU-KA	fi s-samâ', smu-ka fi-s-samâ'i	wa l-'arđ
ALLAHUMMA			
- kamâ	AMRU-KA	fi s-samâ'i	
- fa-	ğ'al	RAĤMATA-KA	
:: 'alay-nâ			fi l-'arđ

ALLAHUMMA	rabba	ť-ťayyibîna	
-	ğfir la-nâ	hûba-nâ	
- wa	dunûba-nâ	wa ĥaťayânâ-nâ	
- wa	nazzil	RAĤMATA-KA	
- wa	řifâ'an	min řifâ'i-ka	
	'alâ mâ bi-Fulân	min řakwa	
:: fa-yabra'			

Oba urywki pierwszej części są paralelne (1-7). Rozpoczynają się od wezwania. „Rozkaz” (3.5) i „miłosierdzie” (6) dodane w następstwie muszą być zrealizowane „w niebie” (5) i „na ziemi” (3.7).

Druga część (8-14) także rozpoczyna się od wezwania: „Boże, Panie dobrych” (8) odpowiada „Panie nasz” (1) z początku pierwszej części. W pierwszym urywku (8-10) modlitwa uczyniona jest dla „nas”, dla osiągnięcia przebaczenia naszych grzechów, podczas gdy w drugiej części prosi o uzdrowienie dla chorego, za którego się modli. Zauważamy użycie słowa „miłosierdzie” w obu częściach (6.11).

²⁰ R. MEYNET, „A Análise retórica. Um novo método para compreender a Bíblia”, *Brot*. 137 (1993), s. 391–408; artykuł ten jest dostępny w różnych językach, także po polsku na stronie www.retoricabiblicaesemantica.org, L'analisi retorica biblica, Un articolo.

²¹ Zob. R. MEYNET, „La composition du Notre Père”, *Liturgie* 119 (2002), s. 158–191; użyty ponownie oraz poprawiony na stronie www.retoricabiblicaesemantica.org > *Studia Rhetorica Biblica et Semitica* 18 (04.05.2005; 16.12.2014).

...Od Fadâla b. 'Ubayd al-Ansârî który powiedział: prorok nauczył mnie modlitwy uzdrawiającej i mi nakazał używać jej dla kogo będę chciał, mówiąc: "O:

Panie nasz	który (jesteś)	w niebie,	1
	niech się świeci	imię twoje	2
	twój ROZKAZ (niech będzie)	w niebie	<i>i na ziemi.</i> 3
<i>BOŻE,</i>			4
- jak twój ROZKAZ		(jest)	w niebie 5
- tak wylej		twoje miłosierdzie	6
:: NA nas		<i>na ziemi</i>	7

<i>BOŻE,</i>	Panie	dobrych,	8
-	przebacz nam	nasze winy	9
- i	nasze grzechy	i nasze braki	10
- i	ześlij	twoje miłosierdzie	11
- i	uzdrowienie	uzdrowień	12
:: NA to co N.		cierpi	13
:: i niech wyzdrowieje.			14

Podobieństwo pomiędzy tą modlitwą a Ojcie Nasz Mateusza wpada w oko, już od pierwszego wezwania (linia 1). Pierwsza prośba (2) jest podobna do tej z Modlitwy Pańskiej; druga (3) jest podobna do trzeciej prośby Pana („Niech Twoja wola spełnia się, na ziemi, tak jak i w niebie”); prośba o przebaczenie znajduje się w liniach 9-10. Mimo to, nie wystarczy zanotować podobieństwa, musimy także zanotować różnice pomiędzy tym tekstem a Ojcie Nasz. Z punktu widzenia formy, kompozycja jest równoległa, podczas gdy kompozycja Ojcie Nasz jest koncentryczna. Z punktu widzenia treści różnice są esencjalne. Już od pierwszego słowa ten, do kogo modlitwa jest kierowana, nie jest nazwany „Ojcie nasz” lecz „Panie nasz”; cała różnica jest w tym. Wielu chrześcijan, tak bardzo przyzwyczajonych do wzywania Boga jako Ojca, za nic nie może sobie wyobrazić, że może być inaczej u innych wyznawców. Obecnie islam różni się od wiary chrześcijańskiej w zasadniczym punkcie dziecięstwa Bożego. Dla islamu Jezus nie jest Synem Boga; tym bardziej jego uczniowie! Rozumiemy, że centralna prośba Modlitwy Pańskiej, prośba o chleb jest specyficzną prośbą syna, i zupełnie brakuje jej w tej modlitwie, którą tradycja muzułmańska odnosi do samego Mahometa. Rozumiemy także, że gdy modlitwa muzułmańska wzywa o przebaczenie Boga, nie zawiera wyrażenia „jak i my przebaczymy naszym winowajcom” z modlitwy chrześcijańskiej. Można zanotować, że wyrażenie „jak” znajduje się w trzeciej prośbie (5), jemu odpowiada wyrażenie „tak” (6); lecz owo „jak” wskazuje tylko pracę jedynego Boga „w niebie” i „na ziemi” Przeciwnie, w Ojcie Nasz wola Boga jest powierzona człowiekowi, aby była wypełniona „jak w niebie tak i na ziemi”, czyli na ziemi przez ludzi, tak jak w niebie przez Boga.

Bibliografia

- BOYS T., *A Key to the Book of the Psalms*, London 1825.
- BOYS T., *Tactica Sacra. An attempt to develop, and to exhibit to the eye by tabular arrangements, a general rule of composition prevailing in the Holy Scriptures*, London, 1824.
- GARAVELLI B.M., *Manuale di retorica* (Italianistica, Studi Bompiani), Milano 1991.
- JEBB R., *Sacred Literature; Comprising a Review of the Principles of Composition Laid down by the Late Robert Lowth ... in His Praelections, and Isaiah: And an Application of the Principles so Reviewed, to the Illustration of the New Testament; in a Series of Critical Observations on the Style and Structure of That Sacred Volume. By the Rev. John Jebb.*, London; Edinburgh, T. Cadell and W. Davies; W. Blackwood, 1820.
- KUGEL J.K., *The Idea of Biblical Poetry. Parallelism and Its History*, New Haven – London 1981, s. 149–156.
- Lori G., *Il discorso della montagna, dono del Padre (Mt 5, 1–8, 1)*, (Retorica biblica 18), Bologna 2013.
- LOWTH R., *De sacra poesi Hebraeorum: praelectiones academiae Oxonii habitae*, Oxonii: E Typographeo Clarendoniano, 1753, [31.05.2019]. Online: <http://archive.org/details/desacrapoesihebr00lowt>.
- LUND N.W., *Chiasmus in the New Testament. A Study in Formgeschichte*, Chapel Hill 1942, s. 104–106; reprint: N.W. LUND, *Chiasmus in the New Testament. A Study in the Form and Function of Chiastic Structures*, Peabody 1992.
- MEYNET R., „A Análise retórica. Um novo método para compreender a Bíblia”, *Brot* 137 (1993), s. 391–408; wersja polska: <http://www.retoricabiblicaesemitica.org/Articolo/Polacco.pdf>.
- MEYNET R., *L'Analyse rhétorique. Une nouvelle méthode pour comprendre les textes bibliques: textes fondateurs et exposé systématique* (Initiations), Paris 1989, „Première partie: les textes fondateurs”, s. 23–173 (tłum. włoskie i angielskie).
- MEYNET R., „La composition du Notre Père”, *Liturgie* 119 (2002), s. 158–191.
- MEYNET R., „I frutti dell'analisi retorica”, *Gregorianum* 77 (1996), s. 403–436.
- MEYNET R., „Histoire de l'analyse rhétorique en exégèse biblique”, *Rhetorica* 8 (1990), s. 291–320.
- MEYNET R., *Trattato di retorica biblica*, Bologna 2008, s. 30–35.
- MEYNET R., *Traité de rhétorique biblique*, deuxième édition revue et corrigée, (RhSem 11), Pendé 2013, rozdz. 1: „Historique”, s. 31–110.
- MEYNET R., *Le Psautier. Cinquième livre (Ps 107–150)*, s. 195–197.
- MEYNET R., „La rhétorique biblique et sémitique. État de la question”, *Rhetorica* 28 (2010), s. 290–312.

Roland Meynet SJ – em. prof. Papieskiego Uniwersytetu Gregoriana w Rzymie. Opublikował wiele monografii i artykułów naukowych. Jest autorem nowej metody analizy tekstów biblijnych, tzw. metody retoryki hebrajskiej. Opublikował m.in.: *Traité de rhétorique biblique*. Paris: P. Lethielleux, 2007; *Trattato di retorica biblica*. t. 11. *Retorica biblica*. Bologna, 2008; *Treatise on Biblical Rhetoric*. International Studies in the History of Rhetoric 3. Leiden; Boston: Brill, 2012; *Czytaliście św. Łukasza? Przewodnik, który prowadzi do Spotkania*. Tłum. K. Łukowicz. Kraków: Wydawnictwo WAM, 1998; *Wprowadzenie do hebrajskiej retoryki biblijnej*. Tłum. K. Łukowicz, T. Kot. *Myśl Teologiczna* 30. Kraków: Wydaw. WAM, 2001.